

ikke uden talent. Den polstrede Ugle er et godt eksempel, og et eksempel til efterfølgelse. Den er netop kommet i nyt optryk (med moderne ud-

derefter udgiverens kommentarer. Den er ofte befriende, altid vittige og i det store og hele drøbende for en holdning til kunsten, som ikke er

er paa bindet). Vi anbefaler den til to slags læsere: 1) læsere, som frygter lyrik, og 2) læsere, som skriver lyrik.

sund: Passiv ærbødighed. Paa den ene side viser antologien (bedre end nogen kronik), hvad det er de moderne digtere gør oprør imod hos

BERLINER BEITRÄGE ZUR SKANDINAVISTIK

Titel/
title: *Zurückbleiben. Tryk 1943–2001*

Autor(in)/
author: Erik M. Christensen

Kapitel/
chapter: »Det Udsigelige«

In: Christensen, Erik M.: *Zurückbleiben. Tryk 1943–2001*. Berlin: Nordeuropa-Institut, 2001

ISBN: 3–927229–04–0

Reihe/
series: Berliner Beiträge zur Skandinavistik, Bd. 6

ISSN: 0933-4009

Seiten/
pages: 256–266

Diesen Band gibt es weiterhin zu kaufen. This book can still be purchased.

© Copyright: Nordeuropa-Institut Berlin und Autoren.

© Copyright: Department for Northern European Studies Berlin and authors.

»Det Uudsigelige«

Med mellemrum dukker Welhavens uudsigelige op. Så vidt jeg kan se er begrebet aldrig blevet udtrykkelig sat på plads. I begyndelsen har man måske syntes, at det var for indlysende, og siden at det ville være som at træde på en sommerfugl. Hvorom alting er, det uudsigelige er tilsyneladende forblevet uudsagt.

Skønt ofte omtalt, og endnu i dag som om begrebet kunne bruges til noget endnu i dag – i Welhavens ånd, hvem véd, hvad siger det dig?

Se nu nr. 6 af *Kritikkjournalen. Litterært tidsskrift 1988 & 1989*, Oslo 1989, hvor Annie Riis står for »Kritikkjournalens enquete: hva med »Det uutsigelige«?«. Annie Riis tager afsæt i et par sider om Th. W. Adornos litteraturforståelse, skrevet af Ragnhild Evang Reinton i *Vinduet*, nr. 2, Oslo 1988. Sammenhængen er ikke indlysende, og Riis sammenfatter også Reinton lidt forkert. Men det vigtigste er at komme videre:

Tanken fører oss over til den klassiske tanken om begrepet »det uutsigelige«, ja, selve Welhavens tanker om »digtets aand«, – og vi fikk lyst til å spørre noen kvinnelige forfattere av idag om disse begreper sier dem noe. – Mener du at det finnes noe »mer« mellom linjene og ordene i bøkene, noe som lever videre i seg selv, finnes det noe slikt i din diktning, hvilken vekt legger du på det, og på hvilken måte opplever du det?

(*Kritikkjournalen*, p. 62)

Spørgsmålene besvares af Bente Clod, Sissel Lie, Kari Bøge og Hanne Aga uden særligt hensyn til afdøde Adorno (1903–1969), endsige til Johan Sebastian Welhaven (1807–1873). Svarene har sikkert interesse i sig selv; men den mægtige afstand til det som Welhaven ville sige med det uudsigelige, den kan man først fatte, hvis man har forstået ham. Har man det?

Teksten er fra 1844/45. Den gengives i Welhavens *Samlede Skrifter*, bd. 4, København 1868, p. 112–115:

Digtets Aand.

- [1]   Hvad ei med Ord kan nævnes
      i det rigeste Sprog,
      det Udsigelige,
      skal Digtet røbe dog.
- [2]   Af Sprogets strenge Bygning,
      af Tankeformers Baand,
      stiger en frigjort Tanke,
      og den er Digtets Aand.
- [3]   Den boede i Sjelen,
      før Strofens Liv blev til,
      og Sprogets Malm er blevet
      flydende ved dens Ild.
- [4]   Den gennemtrænger Ordet
      lig Duft, der stiger op
      af Rosentræets Indre
      i den aabnede Knop.
- [5]   Og skjønt den ei kan præges
      i Digtets Tankerad,
      den er dog der tilstede
      som Duft i Rosenblad.
- [6]   Glem da den gamle Klage,
      at ingen Kunst formaar
      at male Tankefunken,
      hvoraf et Digt fremstaar.
- [7]   Thi hvis den kunde bindes,
      og sløres af paa Prent,
      da var i denne Skranke
      dens Liv og Virken endt.
- [8]   Den vil med Aandens Frihed
      svæve paa Ordets Klang;
      den har i Digtets Rytmer
      en stakket Gjennemgang, –
- [9]   en Gjennemgang til Livet
      i Læserens Bryst;
      der vil den vaagne atter
      i Sorrig eller Lyst,

- [10] og næres og bevæges,
og blive lig den Ild,
der laa i Digter-Sjelen,
før Strofens Liv blev til.
- [11] Kun da bevarer Digtet
sin rette Tryllemagt;
det Uudsigelige
er da i Ordet lagt.
- [12] Betragt den stille Lykke,
der gjør en Digter varm,
mens Aanden i hans Sange
svæver fra Barm til Barm.
- [13] Lad kun hans Rygte hæves
mod Sky af Døgnets Vind, –
det er dog ei den sande
Kvægelse for hans Sind.
- [14] Men naar hans Tankebilled,
med eller uden Ry,
finder et lutret Indre,
og fødes der paa Ny, –
- [15] o, bring ham da et Budskab
om dette Aandens Bliv;
thi dermed er der lovet
hans Verk et evigt Liv.

Det vigtigste er de to sidste ord: »evigt Liv«. Digtet tilhører den tid, som begynder med romantikken og som er genstand for voldsom kritik i positivismen. Det er den ontologiske dualismes store tid, hvor alle og enhver uden videre er fuldstændig indforstået med eksistensen af to slags virkelighed: den evige på den ene side – og den forgængelige på den anden side. I Skandinavien er det særdeles vanskeligt at lokalisere digtere eller andre mennesker i tiden mellem 1800 og 1865 uden denne dualisme. Hvad enten det nu er Søren Kierkegaard eller H. C. Andersen, Bjørnson eller Wergeland, Monrad eller Heiberg, Ørsted eller Boström eller Rasmus Nielsen, så er de alle overbevist om, at evigheden er en kvalitativt anden virkelighed end selve den timelige virkelighed, og at menneskets opgave er at forbinde sig med den evige virkelighed.

Man kan sige, at det nittende århundredes dualisme er en optimistisk dualisme. Den regner nemlig forbindelsen mellem tid og evighed for at være en forbindelse, som vi mennesker kan indgå i. Selv Søren Kierkegaard er i denne henseende »optimistisk dualist«, men hos ham er det selve paradokset – som han kalder det – at tid og evighed kan forbindes. Dog er paradokset muligt, ja, det er – ifølge Kierkegaard – vores opgave. Andre tager det lettere. Nogle mener, at ikke blot den religiøse tro (Kristendommen), men også den videnskabelige indsigt i ånden i naturen og den digteriske inspiration og den dybe følelse (Kærligheden) kan slå bro over svælget mellem tiden og evigheden. Man kan strides om midlerne. Man strides ikke om det idéhistoriske grundmotiv: den ontologiske dualisme er (så godt som) uanfægtet i perioden mellem 1800 og 1865.

Lidt over midten af denne periode offentliggør Welhaven »Digtets Aand«. Der er begyndt at indløbe varsler om at digtekunsten måske ikke for alle tider skal forblive brobygger mellem evigheden og tiden. Jeg behøver kun at nævne så farlige navne som Byron og Heine. Johan Sebastian Welhavens digt vil konsolidere, hvad der snart ikke længere vil være rigtig hold i mere. Det er et påståeligt digt. Ja, det er et digt som skal *bevise*, hvad digtekunsten er: evighedens bærer i tiden, den konfessionsløse åbenbaring af troens sandhed.

Det er ikke så svært at se med Welhavens øjne. Man skal blot forstå, at menneskets sjæl er kvalitativt forskellig fra papir og tryksværte. Menneskets sjæl er af samme stof som evigheden er gjort af. Papir og tryksværte er af samme stof som timeligheden er gjort af. Derfor kan menneskets sjæl heller ikke fremtræde som tryksværte. Digtets ånd bor i sjælen og ejer en egen smeltende ild (strofe 3); den kan ikke bindes og afsløres materielt (strofe 7) – kunne den nemlig det, så ville den have mistet sin evighed. Derfor er digtets ånd uudsigelig. Det er i virkeligheden ikke så mærkeligt! Vel at mærke forudsat, at man som Welhaven og hans samtid antager eller tror på eksistensen af to slags virkelighed: den evige (som sjælen tilhører) og den timelige (som kroppen er hjemme i). Det fysisk foreliggende digt er i den forstand dybt menneskeligt, at det kan formidle en ting af evighed (»Aand«) fra sjæl til sjæl. Dette udsiger Welhavens digt, og det uudsigelige er sagt dermed. Kunne det siges mindre åndeligt, så var det dødeligt.

Nu kan man let nok ryste på hovedet i dag og undre sig over Welhavens semantik, poetik, postulat. Men man må forstå, at han her i »Digtets

Aand« ikke blot *påstår*, nej, han *beviser* det uudsigelige! Det gør han uudsagt, idet han med sit digt dokumenterer, at ånden fra en anden digter er svævet over i hans bryst (strofe 12), og det er en digter, som vel er berømt i tiden, men som ikke lægger nogen afgørende vægt på tiden (strofe 13), nej, nej, nej – han søger et lutret indre for dér at se sit billede født påny (strofe 14). Dette er hans vished om at hans digterværk – digtets ånd – virkelig loves evigt liv (strofe 15). Hvem sender Welhaven så åndfulde ord? Se, det er vennen, præsten i Sorø, Danmarks hjertelige Bernhard Severin Ingemann (1789–1862), hvis inderlige »Mesteren kommer« står i hans *Høimesse-Psalmer* [...] *Til-læg*, København 1843, p. 153–155:

Mesteren kommer.

- [1] Den store Mester kommer;
Fuldkjærlig er hans Id:
Han sidder ved Smeltediglen
Og lutrer Sølv et med Flid.
- [2] Han seer paa Diglen nøie;
Han veier Tid og Stund;
Naar Ertsen i Strøm udsmelter,
Han stirrer dybt i dens Grund.
- [3] Han kjender Tegn og Mærke
Paa Klarheds Gjennembrud,
Naar Sølvstoffets ædle Indre
Af Ertsen luttret sig ud.
- [4] *Det* Øjeblik han venter
Og agter kjærlig paa,
Naar klarlig *hans eget Billed*
Vil dybt i Sølvspeilet staae.
- [5] Da glædes høie Mester:
Da Værket er fuldbragt;
Da priser det ædle Sølvstof
Sin Mesters Daad i sin Pragt.
- [6] – Den store Mester kommer,
Som smelter Sjæl og Sind;
Han sidder ved Hjertegruben;
Han seer i Sjælene ind.

- [7] Og har i Hjertedybet
Sit Billed klart han seet,
 Saa glædes den høje Mester –
 Saa er hans Gjerning alt skeet.

Der skal have været dem der fandt, at digteren Ingemann i »Mesteren kommer« ubeskedent skildrede sit eget digteriske arbejde, spejlet i Frelserens billed. Welhaven gør, hvad man tilskrev Ingemann; han gør krav gældende, som man måske i dag kan blive enige om at kalde religiøse, skønt de for ham blot var evige, i tiden, så længe det endnu var sandt og til at se, det udsigelige, som alle mennesker fik indblæst ved det første »Aandens Bliv«, skaberordet.

I Welhavens forstand er »det Udsigelige« det samme som »en frigjort Tanke« (Strofe 1 og 2), frigjort fra tvangen i den materielle verden, kausaliteten, livet og døden i tiden. Det turde være absurd at forvente, at digtere i dag skulle kunne bekende sig til »Digtets Aand« sådan at forstå. Det er vel den minimale fællesnævner i alt hvad vi kan lægge navn til, at forgængelighed er vores uomgængelige vilkår?

* * *

Ingemanns »Mesteren kommer« spejler et billedsprog fra Det gamle testamente, som i den autoriserede danske oversættelse lyder som en barsk spådom:

1. See, jeg sender min Engel, at han skal berede Veien for mit Ansigt, og i et Nu kommer til sit Tempel den Herre, som I søge, og Pagtens Engel, som i have Lyst til, see, han kommer, siger den Herre Zebaoth.
2. Og hvo udholder hans Tilkommelses-Dag? og hvo kan bestaae, naar han lader sig see? thi han er som Smelterens Ild og som Tvætterens Lud.
3. Og han skal sidde og smelte og rense Sølv, han skal rense Levi' Børn, og luttre dem som Guld og som Sølv; og de skulle være Herrens og fremføre Offergaver i Retfærdighed. (GT 1871, Mal. 3, 1-3)

Ingemann fjerner den gammeltestamentlige rædsel for synet af Gud. Først i strofe 6 er gerningen klart guddommelig; at smelte sjæl og sind, og at se i sjælene ind; men den øvede læser kunne allerede af ordet »Fuldkjærlig« (strofe 1) vide, at her er tale om Jesus, hvis »Id«, dvs. flid, stræben, gerning jo er alt

andet end gammeltestamentlig i sin fuldkomne kærlighed. Ingemann undgår rædslen, ja, han nævner end ikke Gud ved navn; heller ikke ilden, og ikke hvad der måtte blive rensset fra. Ingemanns store mester er ikke Malachias' forfærdelige »Smelter«; han er ikke nogen risiko, som Knappestøberen i *Peer Gynt* (1867); han er et elskværdigt billede af den kristne gud.

Hvis Ingemanns salme af visse blev »fordømt som udtryk for 'en raffineret form for selvglæde og selvdyrkelse'« (Helge Dahn, *Salmehåndbog*, København 1968, p. 376), så kan Welhavens diskrete hyldest til »Mesteren kommer« forstås som det bedst mulige forsvar: digteren er virkelig (strofe 14 og 15) i stand til at formidle det evige, åndens bliv (1. Mos. 1,3), »Digtets Aand« beviser det, for her er Ingemanns digt jo genfødt! Og det har ikke kostet Welhaven nogen større tankemæssig anstrengelse, for den optimistiske dualisme (ånd/verden, ånd/digtning) er gennemgående i hans værk, stræbende mod de højeste værdier, personlighed, evighed i ånd. Til gengæld kan man mærke sig, at Welhaven har taget den latente forargelse ud af lutrings-motivet mellem tid og evighed, idet han nok taler om »evigt Liv«, men lader guddommen være uudsigelig til stede i teksten. Strengt taget havde jo heller ikke Ingemann sat navn på sin sammenligning mellem gud og kunstner som evigheds mestre i tiden. Det var og blev ånden – og selv Kierkegaard kunne se det dengang:

Men Gud er Aand, er usynlig, og Usynlighedens Billede er jo atter Usynlighed: saaledes gengiver den usynlige Skaber sig i den Usynlighed, hvilken er Aandens Bestemmelse, og Guds Billede er netop den usynlige Herlighed. [...] da Gud er usynlig, saa kan Ingen synligt ligne ham [...].

At være Aand, det er Menneskets usynlige Herlighed. (SK, *Opbyggelige Taler* (1847) in *Samlede værker*, bd. 11 (1978), p. 176–177)

Bernhard Severin Ingemann (1789–1862) var den ældste, og Søren Aabye Kierkegaard (1813–1855) den yngste af de tre. Welhaven blev det beskåret at blive vidne til en helt anden snak. Ibsens poetik var slående fremmed.

Hos Henrik Ibsen (1828–1906) forekommer »det uudsigelige« én eneste gang. Det er i *Fruen fra havet* (1888). Her betegner ordet fruens dybeste hemmelighed om seksualitetens førægteskabelige væsen i undfangelsens øjeblik. Hvor Welhaven bruger undfangelsen (strofe 14) som symbol på digterens gave til læseren, bruger Ibsen »det uudsigelige« som udtryk for modtagerens medansvarlighed i den dialektik mellem frihed og fællesskab, som var Ibsens livsopgave. Den beskæftiger os endnu.

* * *

Med alt det foregående har jeg forhåbentlig fået sagt det vigtigste. Welhaven deler med hele sin periode i skandinavisk åndsliv (ca. 1800–1865) den dualistiske virkelighedsforståelse, og han er overbevist om at digtningen kan og skal være med til at slå bro mellem evigheden og tiden. Ånd (som er af evighed) kommunikeres (i tiden) af digtet fra digter til læser som en slags besvægning af modtageren. Det er en »idealistisk«, en »optimistisk dualistisk« poetik.

Jeg har anført tre vidner inden for perioden, men jeg kunne have anført utallige. Hos Ingemann og Kierkegaard har jeg vist to tekster, som ligeledes er »optimistisk dualistiske«, og jeg har hævdet, at Welhavens berømte »Digtets Aand« (1844/45) henter sin karakter af bevis for sin egen tese ved at være en gendigtning, en genfødsel i »et lutret Indre« (str.14) af Ingemanns »Tankebilled« (ibid.) fra »Mesteren kommer« (1843). Jeg har desuden hævdet, at Ibsen i skuespillet *Fruen fra havet* (1888) bruger nøgleordet »det uudsigelige« i overensstemmelse med en poetik, som kolliderer radikalt med Welhavens.

Man kan nu spørge, om der kan påvises en årsagssammenhæng fra Ingemann til Welhaven som påvirkning, og fra Welhaven til Ibsen som afstandtagen.

Til dette spørgsmål vil jeg først sige, at det i grunden interesserer mig mindre. Dernæst vil jeg sige, at det er et uløst spørgsmål, hvilke beviser vi behøver for at turde antage eksistensen af årsagssammenhæng.

Der er imidlertid traditioner i vores fag, som er meget levedygtige og velbegrundede, og som orienterer sig stærkt efter konstruktion (rekonstruktion) af årsagssammenhæng, komparatistiske sandsynligheder. Så lad os tage disse spørgsmål op på den foreløbige måde, som sømmer sig i en artikel.

Det kan uden vanskelighed ses af enhver, at Welhaven i sin samlede produktion er optimistisk dualist. Men står han i noget forhold til den atten år ældre danske digter Ingemann, som jo uden nogen skygge af tvivl ligeledes er optimistisk dualist? Ja, vi véd at de kendte hinanden fra Kristiania sommeren 1833, og jeg citerer til belæg for Welhavens søgen imod den fjerne ånds-fælle et brev af 28. juli 1839 – med lidt god vilje kan bregets tema og de anvendte billeder forstås som forberedelse af Welhavens sind til undfangelse af »Digtets Aand« som »Budskab om dette Aandens Bliv«, de har fælles:

Hr. Barfoed sagde mig, at han endnu i denne Uge vilde besøge Dem i Sorø og derved fik jeg en inderlig Lyst til at fornye mig i Deres venlige Erindring. Man bliver her, endog mod sin Vilie, et Pandserdyr, man kommer aldrig af Pladerne, og selv Sommerdrømmene blive polemiske – da gjør det godt at have et saa blidt Billede som Deres blandt sine Minder.

Det er en veemodig Tilstaaelse for en Nutidens Normand, at han har givet sig Poesien i Vold; thi her er en evindelig Lokken og Opfordring mellem Fjelde og i Skove; alle Landevætter komme nu med Eet med deres halvkvalte Erindringer og gamle Klager, og vil have dem forkyndte for Alverden, [...] den sammenjagede Mængde seer omsider intet uden Profosser i de hellige Forkyndere. [...]

Høistærede Hr. Professor, der er gaaet megen nordisk Sorg og Glæde gennem mit Hjerte, siden vi vuggedes sammen i den milde Søgang under Egeberg; jeg har ogsaa siden den Tid kastet mit Livs Terninger. Mangen Gang har jeg dog haft det ret lystigt selv naar jeg i en velsignet Stund maatte lægge Harpen paa Ryggen og bruge Hænderne til Hug. Jeg veed det godt: de første Rækker maa falde; men derpaa skal her ganske vist blive et Helligaandssamfund og en lyttende Menighed.

Mine Digte, som jeg sendte Dem til en Erindring, har udentvivl vist Dem en blidere Sangernatur, end De hos mig havde ventet; men jeg sætter og saa disse Digtprøvers største Værd deri, at de forkynde hvad jeg inderlig er. [...]

Intet skulde være mig mere qvægende, end at nyde en Sommerdags Hvile hos Dem, i det milde Sorø. Jeg har en hed Pande, der skulde svales under Bøgeskygger; jeg har her eensomme Aandslængsler og Savn, som Deres ædle Digttersind vilde dele og lindre.

Det citerede stammer fra brev 175 i *Breve til og fra Bern. Sev. Ingemann*. Udg. V. Heise, København 1879, p. 377–379. Behøves der flere indicier?

* * *

Desværre er jeg hverken Ingemann- eller Welhaven-forsker. Livet er for kort. På Ibsen har jeg brugt år, som jeg aldrig skal beklage. Jeg kan uden den mindste rysten på hånden henvise til min meget omfattende undersøgelse af Henrik Ibsens poetik (*Henrik Ibsens realisme: illusion katastrofe anarki*, bd. 1–2, København 1985), og til en lovlig kort sammenfatning på engelsk (»Henrik Ibsen's Political Poetics«, in *Scandinavica*, vol. 27, nr. 2, Norwich, november 1988, p. 121–132).

Det er Ibsens grundtanke, at folket lærer sig selv at kende ved sin skabende tilegnelse (»poetisk Erkjendelse«) af den rette digtning. Det er hans eget kald, at skabe en sådan digtning, som kan svare til folkets krav om at

hver enkelt skal kunne forstå sig selv på sin egen måde i sin egen virkelighed. Det enkelte menneskes frihed forudsætter dets tilhør til et fællesskab, og et fællesskab kan kun lykkes i frihed. Det er denne dialektik, som optager Ibsen hele forfatterskabet igennem.

Henrik Ibsens begreb om poetisk erkendelse, som er navngivet af ham selv, er forpligtet på modtagerens selvstændiggørelse i et folkeligt fællesskab. Han siger om kunstnerlivets varighed, at det er afhængigt af folkets krav.

Kan der nu påvises en sammenhæng fra Welhaven til Ibsen? Ja, der er jo ingen tvivl om at Ibsen har kendt Welhavens digtning. Tænk blot på det bekendte citat i *Peer Gynt* (1867), hvor den ukendte passager siger til Peer:

Den Sværm, som sov i Askens Urner,
gaar ej till Hverdags paa Kothurner.

Det kan man læse i hans *Samlede verker*, bd. VI. 1, Oslo 1931, p. 199. I Welhavens *Samlede Skrifter*, bd. 1, København 1867, p. 8, kan så til gengæld i det berømte digt »Til Henrik Wergeland« (1830) læses:

[...] og ei fordi man støier paa Kothurner,
man vækker Asken i de Skjaldes Urner.

Det er Welhavens kritik af Wergeland, at han tror at være »Klopstock eller Shakespeare lig«, og Ibsens brug af billedet – som jo drejer sig om at vække de dødes ånd! – indgår i et kompliceret spil om digtningens væsen, som faktisk omfatter hele *Peer Gynt*, det dramatiske digt om en bifigur i norske folkeeventyr. Min tolkning af *Peer Gynt* og af alle Ibsens andre stykker fremgår af et netop afsluttet arbejde, som skal udkomme om kort tid (*Henrik Ibsens anarkisme: de samlede værker*, bd. 1–2, København/Berlin 1989). Der vil man naturligvis også finde min forståelse af *Fruen fra havet*. Det sted, hvor Ibsen for første og sidste gang bruger Welhavens dyre ord, »det udsigelige«, lyder således:

WANGEL. Og i slig en tilstand har du nu gået her i hele tre år. Båret på disse lønlige lidelser uden at betro dig til mig.

ELLIDA. Men det kunde jeg jo ikke! Ikke før nu, da det blev nødvendigt – for din egen skyld. Skulde jeg ha' betrod dig alt dette her, – så måtte jeg jo også ha' betrod dig – det udsigelige.

WANGEL. Det uudsigelige – ?

[...]

ELLIDA (hvisker bævende). Barnet havde den fremmede mands øjne.

WANGEL (skriger uvilkårligt). Ellida – !

ELLIDA (slår i jammer hænderne sammen over hovedet). Nu må du vel forstå, hvorfor jeg aldrig mere *vil*, – aldrig mere *tør* leve med dig som din hustru!

(*Samlede verker*, bd. XI (1934), p. 94f)

Ingen mennesker kan sige med nogen høj grad af sikkerhed, at her alluderer Ibsen bevidst til Welhavens uudsigelige. Men, som sagt ovenfor, Ibsens radikale drejning af begrebet om digtningens væsen bort fra Welhavens og Guldalderens begreb om digterens geni som skænker hans læser ånd, den betyder, at Ibsen understreger modtagerens skabende rolle. Der er ikke længere blot tale om at digterens »Tankebilled [...] finder et lutret Indre og fødes der paa Ny« (str. 14). Modtagerens medansvar er modtagerens opgave hos Ibsen. Når han derfor lader Ellida sige til sin ægtemand, at hun ikke kan dele ægteseng med ham, fordi deres fælles barn faktisk (i hendes øjne) blev født med den fremmede mands mærkelige blik (ham, som hun selv er som troldbundet af), så er det Welhavens poetik transformeret til seksuel fænomenologi. Men, vel at mærke, kun hvis Ibsens læser kan klare det store tankemæssige spring fra Ellidas seksualfantasi til Welhavens idé om åndelig befrugtning, det uudsigelige.

[1990]